

بررسی شاخص‌های کلیدی گردشگری در ایران

به‌نوش سادات آقایان

مقدمه

صنعت گردشگری با ویژگی خاص خود صنعتی پویا با آینده‌ای روشن تلقی می‌شود. سرمایه‌گذاری در این صنعت در تمام کشورهای دارای جاذبه‌های گردشگری، رو به افزایش است. بسیاری از کشورها این صنعت پویا را منبع اصلی درآمد، اشتغال‌زایی، رشد بخش خصوصی و توسعه‌ی زیرساخت‌ها می‌دانند.

جایگاه صنعت توریسم و گردشگری در سطح جهانی و نقش آن در توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی کشورها به ویژه کشورهای در حال توسعه، موجب توجه بیشتر به ابعاد مختلف آن در سال‌های اخیر گردیده است. در این مطالعه، به منظور بررسی برخی شاخص‌های کلیدی صنعت گردشگری در ایران، از طرح گردشگران ملی مرکز آمار ایران و اطلاعات سازمان میراث فرهنگی، طی سال‌های ۱۳۹۰، ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ استفاده شده است.

تعاریف و مفاهیم

طرح گردشگران ملی: مطالعات اولیه برای آزمایش طرح آمارگیری از گردشگران داخلی در سال ۱۳۸۵ آغاز و در نهایت در فروردین‌ماه ۱۳۸۶ طرح مزبور در شش استان منتخب به مرحله‌ی اجرا در آمد.

در جدول ۲ پربازدیدترین شهرستان‌های کشور، یعنی علاوه بر شهرستان‌هایی که به‌عنوان مقصد اصلی سفر بوده‌اند، شامل تمامی شهرستان‌هایی که خانوار در طول سفر به مقصد، از آن‌ها بازدید کرده‌اند، نشان داده شده است.

جدول ۲ نشان می‌دهد که شهرستان‌های مشهد، تهران، قم، رشت، شیراز، اصفهان دارای بیش‌ترین تعداد سفر بوده‌اند. اما توجه به این نکته ضروریست که الگوی گردشگری از لحاظ نوع سفر، در این شهرستان‌ها با هم متفاوت است. عمده سفرها در شهرستان‌های مشهد، تهران، شیراز، اصفهان از نوع سفرهای با اقامت شبانه و عمده سفرها در شهرستان‌های رشت و قم از نوع سفرهای بدون اقامت شبانه بوده است.

جدول ۳ نشان می‌دهد در تمام این سال‌ها استان‌های خراسان رضوی، تهران و مازندران سه استانی بوده‌اند که بیش‌ترین تعداد نفر شب اقامت، بر حسب استان مقصد را داشته‌اند و سهم این سه استان در تمام این سال‌ها به تنهایی در تعداد نفرشب کل کشور بیش از ۳۰ درصد می‌باشد.

گردشگران خروجی «سفرهای خارجی خانوارهای کشور»

بر اساس جدول ۴ مشاهده می‌شود حجم

به منظور گردآوری اطلاعات گردشگری خانوارهای کشور در سال ۱۳۸۷، طرح اصلی در چهار مرحله، طی ماه‌های تیر، مهر و دی سال ۱۳۸۷ و فروردین ۱۳۸۸ و در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۲ در دو مرحله در طی ماه‌های تیر و مهر به اجرا در آمد و در هر مرحله اطلاعات گردشگری خانوارها در فصل قبل مورد پرسش قرار گرفته است.

سفر: اصطلاح سفر، در ادبیات گردشگری به جابه‌جایی و ترک محیط معمول توسط یک فرد و بازگشت مجدد به آن گفته می‌شود و تنها در برگیرنده‌ی سفرهایی است که علاوه بر خارج شدن از محیط معمول زندگی فرد، مدت آن از یک سال پیوسته کم‌تر بوده و با هدفی به‌جز انجام کار و دریافت دستمزد در محل مورد بازدید، انجام شده باشد.

تعداد نفر شب: تعداد نفر شب اقامت در سفرهای با اقامت شبانه عبارت از مجموع شب اقامت فرد، فرد اعضای سفر رفته‌ی خانوار است.

گردشگران بومی «سفرهای داخلی خانوارهای کشور»

جدول ۱ تعداد سفرهای داخلی خانوارهای کشور با اقامت شبانه و بدون اقامت شبانه را نشان می‌دهد.

جدول ۱- تعداد سفر داخلی خانوارهای کشور

سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲
سفر داخلی	۱۰۵,۰۳۵,۱۸۳	۱۴۱,۹۷۱,۳۳۷	۱۲۷,۰۱۴,۲۳۱

ماخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج طرح گردشگران ملی مجموع فصول بهار و تابستان

به‌نوش سادات آقایان کارشناس دفتر حساب‌های اقتصادی مرکز آمار ایران است.

جدول ۲- پربازدیدترین شهرستان‌های کشور به ترتیب تعداد سفر انجام شده

سال ۱۳۹۰	سال ۱۳۹۱	سال ۱۳۹۲
مشهد	مشهد	مشهد
قم	تهران	تهران
تهران	قم	رشت
شیراز	رشت	قم
اصفهان	اصفهان	شیراز

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج طرح گردشگران ملی مجموع فصول بهار و تابستان

مسافرت‌های خانوارهای ساکن ایران به خارج از کشور رو به کاهش است.

بر اساس آمارهای سازمان گردشگری، عراق و عربستان مقصد عمده‌ی گردشگران ایرانی خروجی از کشور هستند و پس از آن کشورهای ترکیه و آذربایجان قرار دارند.

❖ گردشگران ورودی

میزان سرمایه‌گذاری برای ایجاد یک فرصت شغلی در صنعت گردشگری بسیار پائین‌تر از دیگر صنایع است و به عبارت دیگر اشتغال‌زایی در این صنعت به سرمایه‌گذاری کم‌تری نیاز دارد و تردیدی نیست که همه‌ی کشورها در رقابتی تنگاتنگ در پی دریافت سهم بیش‌تری از درآمد جهانی حاصل از گردشگری و همچنین بالابردن سطح اشتغال در کشور متبوع خود هستند.

مجله‌ی تخصصی سفر و سرگرمی^۱ در آخرین گزارش خود، جذاب‌ترین مقاصد گردشگری را در سال ۱۵۰۲ معرفی کرده است. معرفی ۵۰ مقصد جذاب، بر اساس اخبار و روندهای صنعت گردشگری، آژانس‌های مسافرتی تراز اول و کارشناسان محلی بوده است.

بر اساس گزارش این مجله، ایران یکی از مقاصد جذاب گردشگری در سال جدید میلادی است. این کشور واقع در خاورمیانه از نظر فرهنگی بسیار غنی است. ایران مدرن چیزهای فراوانی برای ارائه‌کردن به گردشگران دارد. این گزارش اضافه کرده است:

❖ تأثیر گردشگری داخلی در اقتصاد ایران

جهت نشان دادن تأثیر گردشگری داخلی در اقتصاد ایران از اجزای هزینه‌هایی که مسافران در طی سفر در بخش‌های مختلف اقتصادی صرف می‌کنند، استفاده شده است. در جدول ۶ مشاهده می‌شود که عمده هزینه‌ی صرف‌شده‌ی خانوارها در سفرهای داخلی در تمام سال‌های مورد بررسی در بخش حمل و نقل بوده است.

اما از جدول ۷ ملاحظه می‌شود که عمده حمل و نقل در سفرها (رفت و برگشت) با اختلاف زیاد، با استفاده از وسایل نقلیه‌ی شخصی خود و دیگران بوده که می‌تواند نشان‌دهنده‌ی ضعف ناوگان حمل و نقل عمومی باشد.

همچنین با ملاحظه‌ی هزینه‌های سفرهای داخلی (جدول ۶) مشاهده می‌شود که سهم اندکی از هزینه‌های خانوار (کم‌تر از ۱۰ درصد) صرف هزینه‌ی اقامت می‌شود. با ملاحظه‌ی جدول ۸ می‌توان پی‌برد که دلیل

«گنجینه‌های معماری و مکان‌هایی که در فهرست میراث جهانی یونسکو ثبت شده‌اند و آثار باستانی ایران، از جمله بقایای پرسپولیس و مساجد اصفهان و موزه‌ی کاخ سلطنتی در تهران، از جاذبه‌های گردشگری این کشور محسوب می‌شوند. بازار بزرگ تبریز، باغ‌های شیراز و شهر کویری یزد نیز از دیگر جاذبه‌های گردشگری ایران هستند که ارزش بازدید را دارند. در همه‌ی شهرهای ایران، ایرانیان صلح‌جو از گردشگران میزبانی خواهند کرد».

بررسی آمار دریافتی از سازمان میراث فرهنگی استان‌ها در جدول ۵ نشان می‌دهد، استان‌هایی که بیش‌ترین نفرشب اقامت بر حسب مسافران خارجی در کل سال داشته‌اند، اندکی الگوی آن نسبت به مسافران داخلی متفاوت است و استان قم به جای استان مازندران در مقام سوم قرار می‌گیرد، که می‌تواند نشان‌دهنده‌ی این باشد که عمده مسافران خارجی در سال‌های مورد بررسی با هدف زیارت به ایران سفر می‌کنند.

جدول ۳- سه استان مقصد اصلی سفرهای انجام‌شده بر حسب تعداد نفر شب اقامت

سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲
خراسان رضوی	۴۶,۳۲۹,۳۹۶	۵۷,۷۳۴,۴۷۸	۴۸,۸۲۱,۳۵۲
تهران	۲۶,۶۶۹,۳۸۲	۳۳,۲۳۳,۱۸۶	۲۹,۴۰۳,۳۰۱
مازندران	۲۵,۶۰۰,۷۶۰	۳۱,۰۳۴,۸۶۳	۳۳,۰۲۹,۰۹۷

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج طرح گردشگران ملی مجموع فصول بهار و تابستان

جدول ۴- تعداد سفر خارجی خانوارهای کشور

سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲
سفر خارجی	۱,۶۲۰,۷۱۶	۱,۴۶۹,۸۲۱	۸۷۳,۰۱۹

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج طرح گردشگران ملی مجموع فصول بهار و تابستان

جدول ۵- سه استان مقصد اصلی مسافران خارجی بر حسب تعداد نفر شب اقامت

سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲
خراسان رضوی	۶۸۵,۱۰۸	۲,۰۶۴,۰۵۴	۲,۰۴۶,۳۵۵
تهران	۵۶۸,۸۷۴	۶۵۲,۹۵۴	۹۰۰,۰۱۸
قم	۲۲۶,۰۵۲	۲۷۶,۹۰۲	۲۲۷,۸۹۲

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، اطلاعات سازمان میراث فرهنگی استان‌ها

اندک هزینه‌ی اقامت شاید این باشد که خانوارها عمدتاً از خانه‌ی آشنایان، ویلا، آپارتمان‌های شخصی و چادر شخصی جهت اقامت استفاده می‌کنند و تنها حدود ۲۰ درصد نفرشب اقامت با اقامت شبانه در اقامتگاه‌های غیرشخصی می‌باشد.

❖ نتیجه‌گیری

گردشگری برای کشورهای دارای جاذبه‌های جهانگردی، نظیر ایران می‌تواند به مهم‌ترین منبع کسب درآمد تبدیل شود و درآمد آن، جایگزین اقتصاد تک محصولی یعنی درآمد نفتی گردد، مشروط بر اینکه برنامه‌ریزی صحیح برای آن تنظیم و اجرا شود. بررسی انجام‌شده طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۲ نشان می‌دهد همواره چند شهرستان به‌عنوان پربازدیدترین شهرستان‌ها به لحاظ تعداد سفر بوده‌اند که نیاز است جاذبه‌های گردشگری دیگر شهرستان‌های کشور نیز معرفی شوند، تا تمامی استان‌ها بتوانند از درآمدهای گردشگری سهمی داشته باشند. همچنین بررسی هزینه‌های سفرهای داخلی خانوارها نشان‌دهنده‌ی سهم اندک هزینه‌ی خانوار در بخش‌های حمل و نقل عمومی و اقامتگاه‌های عمومی است. لذا در راستای گسترش صنعت گردشگری کشور، پیشنهادات زیر ارائه می‌شود:

- گسترش و نوسازی ناوگان حمل و نقل
- اعطای زمین‌های ارزان قیمت و اعطای اعتبار جهت احداث هتل‌های جدید خصوصاً هتل‌های ۴

۵ ستاره مطابق با استانداردهای جهانی
آسان‌سازی و سرعت در صدور روادید و لغو نیاز به صدور روادید برای برخی کشورهای هدف

۱۳۹۱ و ۱۳۹۲
اطلاعات سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان‌ها ارسالی به دفتر حساب‌های اقتصادی سال‌های ۱۳۹۰، ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲
طرح گردشگران ملی مرکز آمار ایران

منابع

توضیحات

^۱ Travel & Leisure

مرکز آمار ایران، نتایج آمارگیری از گردشگران ملی فصل‌های بهار و تابستان سال‌های ۱۳۹۰،

جدول ۶- درصد هزینه‌های سفرهای داخلی خانوارها بر حسب اقلام اصلی هزینه

سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲
هزینه تور و گشت	۳/۴۰	۲/۷۶	۳/۳۷
هزینه حمل و نقل	۲۴/۳۳	۲۳/۳۰	۲۱/۷۲
هزینه‌های اقامت	۸/۰۳	۷/۴۵	۸/۱۹
هزینه‌های خوراکی و دخانی	۲۱/۲۴	۱۹/۴۸	۲۳/۹۹
هزینه‌های فرهنگی، تفریحی و ورزشی	۱/۴۲	۱/۶۱	۱/۵۱
هزینه‌های درمانی	۱۲/۶۱	۱۶/۸۵	۱۴/۳۴
هزینه‌های خرید سوغاتی	۱۲/۶۱	۱۱/۵۹	۱۰/۰۰
هزینه‌های خرید کالا و لوازم	۱۴/۸۶	۱۱/۸۱	۱۳/۷۱
سایر هزینه‌های سفر	۱/۵۰	۵/۱۴	۳/۱۶

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج طرح گردشگران ملی مجموع فصول بهار و تابستان

جدول ۷- درصد سفرهای داخلی بر حسب نوع وسیله‌ی سفر برای رفت و برگشت

سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲
هوآپیما	۱/۱۰	۰/۸۷	۰/۸۱
قطار	۲/۳۷	۱/۹۰	۱/۶۳
شناور	۰/۰۳	۰/۱۵	۰/۰۸
اتوبوس	۱۴/۱۵	۱۱/۷۹	۹/۵۱
مینی‌بوس	۴/۳۴	۴/۲۶	۳/۶۴
سواری کرایه	۱۱/۳۶	۱۴/۰۴	۱۵/۰۳
وسيله‌ی نقلیه‌ی شخصی متعلق به خود و دیگران	۶۳/۳۲	۶۳/۱۴	۶۵/۳۴
سایر وسایل نقلیه	۳/۳۲	۳/۸۵	۳/۹۷

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج طرح گردشگران ملی مجموع فصول بهار و تابستان

جدول ۸- تعداد نفرشب اقامت سفرهای با اقامت شبانه به تفکیک نوع اقامتگاه

سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲
اقامتگاه‌های غیرشخصی (اقامتگاه‌های عمومی و سازمانی-ویلا و آپارتمان‌های اجاره‌ای سایر اقامتگاه‌ها)	۶۷,۵۷۹,۸۲۸	۷۷,۹۱۴,۴۰۹	۷۰,۱۲۳,۸۴۴
اقامتگاه‌های شخصی (خانه‌ی آشنایان و بستگان ویلا و آپارتمان‌های شخصی چادر و کمپ شخصی)	۲۴۰,۰۰۴,۴۸۹	۲۸۸,۳۹۰,۷۹۶	۲۸۴,۳۳۳,۰۱۹
درصد اقامت در اقامتگاه‌های غیرشخصی	۲۱/۹۷	۲۱/۲۷	۱۹/۷۸

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج طرح گردشگران ملی مجموع فصول بهار و تابستان